

Мачнева О.Н.

**ГИГИЕНИЧЕСКИЕ НОРМЫ ОБУЧЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ВЕДУЩИХ УЧЕНЫХ СРЕДИНЫ XX СТОЛЕТИЯ**

В данной работе освещены результаты научных исследований гигиенических норм обучения, которые проводились ведущими учеными в области школьной гигиены в середине XX века, дан анализ состоянию гигиенической науки в этот исторический период.

Ключевые слова: школьная гигиена, гигиенические нормы обучения, научные исследования.

Machneva O.M.

**HYGIENIC STANDARDS OF TRAINING AS THE OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF
LEADING SCIENTISTS IN THE MIDDLE OF THE XX CENTURY**

This article has shown the results of scientific researches hygienic standards of training which were conducted by leading scientists in the field of school hygiene in the middle of the XX century. And of course, it was analyzed the state of the hygienic science in this historical period.

Key words: school hygiene, hygienic standards of training, scientific researches.

УДК 37.013:374:796

Німич Г.М.

**ІСТОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ
НА ПОЧАТКУ 70-Х РР. XX СТ.**

Стаття присвячена історії становлення та розвитку діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування. Дана стаття розкриває діяльність позашкільних навчальних закладів на прикладі дитячо-юнацьких спортивних шкіл на початку 70-х років XX ст. Окремим напрямом висвітлено особливості організації виховної та спортивної роботи, нормативно-правової бази тощо в позашкільних навчальних закладах означеного періоду.

Ключові слова: дитячо-юнацька спортивна школа, учбова група, комплектування, педагогічна рада, тренер-викладач.

Аналіз науково-педагогічної, історико-педагогічної літератури дає змогу говорити про необхідність і актуальну потребу ґрунтовного і всебічного вивчення історії розвитку та становлення позашкільного навчання у сфері спортивного спрямування в нашій державі задля усвідомлення досвіду минулого та осмислення шляхів сучасного розвитку спортивних закладів позашкільного напрямку. Процес формування духовного і фізичного здоров'я підростаючого покоління розкривається в працях М.Н. Булатової, Н.В. Жмарьова, А.П. Матвєєва, В.М. Платонова та ін.; соціально-педагогічні аспекти формування особистості розглядають А.А. Пермякова, Т.І. Сущенко, В.І. Туташинський та ін. Вчені доходять висновку, що система фізичного виховання повинна перебувати в процесі постійного вдосконалення, адже від цього залежить рівень здоров'я нації.

Загальновідомим є факт, що фізичне виховання є одним із феноменів, що супроводжує людину впродовж усього життя. Значення його впливу на особистість, багатоаспектність і проблемність зумовлюють безліч підходів до дослідження сфер фізичного та спортивного спрямування, зокрема і до діяльності позашкільних навчальних закладів такого профілю.

Метою нашої наукової розвідки є розглянути особливості становлення та розвитку діяльності позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування на прикладі дитячо-юнацьких спортивних шкіл на початку 70-х років XX ст.

Вивчення джерельної бази проблем фізичного виховання дозволяє стверджувати, що мета і завдання цього напрямку виховання дітей у позашкільних навчальних закладах спортивного профілю радянського періоду визначалися загальнопедагогічними ідеями комуністичного виховання через тісну співпрацю зі школами, залучення молодого покоління до активної участі в соціальному житті й будівництві комунізму.

Незважаючи на те, що у 70-ті роки XX століття відповідно державної політики у педагогічній сфері переважна частина дітей дошкільного віку виховувалась у родині [2], з кожним роком розширювалась мережа позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування. Починаючи зі шкільного віку, виховання дітей здійснювалося одночасно не лише у загальноосвітніх школах, технікумах, училищах, а й у позашкільних навчальних закладах спортивного спрямування, а саме в дитячо-юнацьких спортивних школах (далі – ДЮСШ).

ДЮСШ визначалися як позашкільні навчальні заклади і були покликані забезпечувати укріплення здоров'я і активізації різнобічного фізичного розвитку підростаючого покоління; надавати допомогу загальноосвітнім школам в організації спортивно-масової роботи; здійснювати підготовку всебічно розвинених юних спортсменів високої кваліфікації.

На початку 70-х років ДЮСШ підпорядковувались Міністерству освіти СРСР, Міністерству шляхів сполучення СРСР, профспілкам та іншим відомствам як в містах, так і в сільських місцевостях та діяли на підставі типових Положень [1].

ДЮСШ означеного часового проміжку мали два або більше відділень з різних видів спорту, які створювалися з урахуванням місцевих умов, при наявності власної або орендної спортивної бази і кваліфікованих тренерських кадрів. Відділення складались із учбових груп, формування яких відбувалось з урахування рівня спортивної підготовленості, віком і статі тих, хто займається.

Комплектування відділень здійснювалося у відповідності з вимогами методичних листів по відбору тих, хто займається в ДЮСШ, схвалених Комітетом з фізичної культури і спорту при Раді міністрів СРСР. При комплектуванні особлива увага приділялась пошуку та відбору найбільш здібних дітей і підлітків, для чого тренери-викладачі ДЮСШ відвідували уроки фізичної культури в школах та інших учбових закладах. Набір учнів здійснювався щорічно у вересні-жовтні. Діти, які виконували встановлені програмою вимоги для певної учбової групи по закінченню навчального року переводились в наступну групу або відраховувались із ДЮСШ. Навчання проходило до 18-річного віку включно [4].

Випускникам ДЮСШ за рішенням педагогічної ради видавалося свідоцтво про закінчення школи із вказівкою рівня спортивної підготовки, а також посвідчення громадського інструктора-діяча і спортивного судді. З метою подальшого підвищення спортивної майстерності учнів (членів збірних команд), які закінчували ДЮСШ, підпорядкованих профспілкам, створювались групи спортивного вдосконалення з відповідних видів спорту, в яких випускники могли займатися до 20-ти річного віку включно. Такі групи могли створюватись в ДЮСШ системи Міністерства освіти СРСР і Міністерства шляхів сполучення СРСР за добровільною домовленістю зі спортивним товариством.

Учбово-тренувальні заняття у відділеннях із різних видів спорту проводились за учбовими планами, які були розраховані на 52 тижні календарного року та учбовими програмами. Основними формами учбово-тренувальних занять в ДЮСШ являлись заняття в учбових групах, тренування за індивідуальними планами, учбово-тренувальний процес в оздоровчо-спортивному таборі і учбово-тренувальних зборах, участь у змаганнях. Для забезпечення щорічних учбових занять і активного відпочинку учнів в період зимових і літніх канікул організовувались оздоровчо-спортивні табори [1].

ДЮСШ проводила виховну роботу з юними спортсменами за єдиним планом, затвердженим директором цього закладу у процесі учбово-тренувальних занять, змагань а також у вільний час від занять наступними шляхами:

– організації колективу самоуправління серед учнів ДЮСШ;

- проведення спеціальної роз'яснювальної роботи щодо морального обліку радянського спортсмена;
- пропаганди славних традицій радянського спорту;
- залучення юних спортсменів до громадської корисної праці, в тому числі з укріплення матеріальної спортивної бази;
- залучення учнів ДЮСШ до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах та інших учбових закладах.

Окремим аспектом діяльності ДЮСШ була система управління і формування кадрової комплектації закладів такого типу, яка мала чітку структуру та усталену систему відбору фахівців [3].

ДЮСШ очолював директор, який призначався з числа спеціалістів і був повинен мати вищу фізкультурну або педагогічну освіту та досвід роботи з дітьми.

Заступник директора ДЮСШ з учбової частини призначався з числа досвідчених спеціалістів, що також мали вищу фізкультурну освіту. До його обов'язків відносилися організація навчального процесу у закладі, діяльність та підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, комплектування учбових груп, планування учбової роботи.

Інструктор-методист також призначався з числа спеціалістів, які мали вищу фізкультурну освіту. Інструктор-методист відповідав за ведення учбово-виховної, методичної, організаційної, спортивно-масової та оздоровчої роботи з учнями.

Директор, заступник директора з учбової частини та інструктор-методист мали право вести учбові заняття в своїй школі в середньому не більше 2-х годин на день (50 годин на місяць), з оплатою відповідно розрахунку ставок тренерів-викладачів [1].

У відділеннях ДЮСШ, де працювали три і більше тренерів-викладачів, один із них наказом директора школи призначався старшим, який відповідав за правильність комплектування відділення учнями, організацію і планування учбового процесу у відділенні, ведення обліку занять, проведення заходів з підвищення кваліфікації тренерів-викладачів.

Тренерсько-викладацький склад комплектувався з числа спеціалістів, які мали як правило фізкультурну освіту і відповідали за правильне комплектування учбових груп, підготовку висококваліфікованих юних спортсменів, громадських інструкторів-діячів і спортивних суддів, правильне ведення учбово-тренувальної і виховної роботи з учнями.

Тренери-викладачі систематично підвищували свою кваліфікацію, беручи участь у методичних конференціях щодо питань сучасної методики навчання і тренування юних спортсменів, розробляли окремі питання методики навчання і тренування зі свого виду спорту, надавали допомогу загальноосвітнім школам та іншим учбовим закладам в організації та проведенні учбово-тренувальної і виховної роботи, проводячи там показові заняття в спортивних секціях [4].

Робота тренерсько-викладацького складу ДЮСШ оцінювалась враховуючи наступні показники: стабільність складу учбових груп; виконання учнями контрольних нормативів; підготовку спортсменів старших розрядів і рівня спортивної підготовки випускників, а також кількості спортсменів, які передані в наступну за рівнем підготовки учбову групу; результати, які показані учнями на змаганнях від районних рівнів до всесоюзних; підготовку з числа учнів громадських інструкторів-діячів і спортивних суддів; допомогу загальноосвітнім школам та іншим учбовим закладам в організації проведення оздоровчо-спортивної роботи з учнями тощо [3].

Працівники ДЮСШ за успішну роботу представлялися до присвоєння звань: "Заслужений тренер СРСР", "Заслужений тренер республіки", "Заслужений вчитель республіки", до нагороди значками: "Відмінник фізичної культури", "Відмінник освіти", Грамотами та іншими видами заохочення. Що стосується учнів, то за хороші спортивні успіхи, зразкову поведінку і активну участь в громадському житті вони заохочувалися: занесенням в "Книгу пошани" школи, нагородженням грамотою, пам'ятним подарунком, оголошенням подяки тощо.

У ДЮСШ створювалася педагогічна рада, до складу якої входили представники органів народної освіти, фізкультурних, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій. На своїх засіданнях рада обговорювала питання учбової, виховної, методичної, спортивно-масової роботи, лікарського контролю тощо.

Також у ДЮСШ створювався і батьківський комітет, який надавав керівництву і тренерсько-викладацькому складу школи допомогу в організації виховної роботи як у закладі, так і у оздоровчо-спортивному таборі, укріпленні матеріально-спортивної бази тощо [1].

Медичний контроль в ДЮСШ здійснювався лікарсько-фізкультурним диспансером, кабінетом лікарського контролю поліклініки або лікарем ДЮСШ, згідно з положенням про медичний контроль над тими, хто займається фізичною культурою і спортом, затвердженого на той час Міністерством охорони здоров'я СРСР, 9 листопада 1966 року № 826 [4].

Організаційно-методична робота ДЮСШ регламентувалася наступними документами: річним планом учбово-тренувальної, виховної роботи, проведення спортивних змагань, здійснення медичного контролю над тими, хто займається; учбовими планами і програмами для ДЮСШ за видами спорту; перспективним планом підготовки спортсменів; графіком проходження учбового матеріалу у відділеннях і учбових групах; місячним і поурочним планами на основі учбових програм; розподілом учбових груп між тренерами-викладачами; журналами: обліку учбової роботи, обліку вхідної і вихідної документації; книгами: наказів, рекордів школи, обліку розрядників, обліку громадських інструкторів-діячів і суддів по спорту; щоденниками, протоколами змагань і табелями роботи тренерів-викладачів; списком учнів школи по відділеннях і учбових групах та їх заяви про прийом, особисті картки і лікарсько-контрольні карти тих, хто займається; особистими листками по обліку кадрів керівного, тренерсько-викладацького складу та обслуговуючого персоналу [1].

Фінансування ДЮСШ здійснювалося організацією, в безпосередньому відомстві якої знаходилась школа. ДЮСШ могли мати приміщення, зали, майданчики, басейни, кіно-фотолабораторії, учбово-спортивний інвентар і обладнання в об'ємі, який необхідно для нормального ведення учбово-спортивної роботи. ДЮСШ повинна була щорічно звітувати щодо витрати коштів перед організацією, у безпосередньому відомстві якої вона знаходилася, і перед відповідним Комітетом з фізичної культури і спорту.

ДЮСШ мала право юридичної особи, а ДЮСШ, які відносились до системи профспілок могли мати право юридичної особи за рішенням організації, у відомстві якої знаходиться ця школа. Для ДЮСШ встановлювалася одна єдина спортивна форма, емблема і значок [4].

Отже, слід зазначити, що освіта і виховання дітей та молоді в УРСР у 70-ті роки ХХ ст. вибудовувалася на основі поєднання батьківського і громадського впливу. В означений період розвиток педагогічної теорії та практики були педагогічним експериментаторством, різноманітним та різновекторним у системі фізичного та спортивного спрямування. Виховання дітей та молоді здійснювали не лише сім'я, школа, громадськість, а й саме позашкільні навчальні заклади спортивного спрямування, які мали чітку систему управління, регламентуючи навчально виховний процес нормативними актами, державними документами й підкріплюючи практичною діяльністю. В Україні ДЮСШ і загальноосвітня школа активно співпрацювали, спрямовуючи свою роботу на формування всебічно розвиненої особистості.

Перспективою подальших досліджень є вивчення ідей виховання дітей та молоді в позашкільних навчальних закладах спортивного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Типовое положение о детско-юношеской спортивной школе от 10 февраля 1970 года // Ф. Р. 2004, оп. 2, спр. 61 (Постановления и приказы Комитетов по физической культуре и спорту при Советах Министров СССР и УССР), арк. 1 - 9.
2. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина ХІХ - ХХ століття): монографія / В. Л. Федяєва. - Херсон: РШО, 2010. - 348 с.

3. Сватъев А. В. Соціально-педагогічні умови форм фізичного здоров'я підлітків у позашкільній роботі: автореф. дис. ... пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія та методика виховання"/ А. В. Сватъев. – К., 2001. – 20 с.
4. О состоянии и мерах улучшения работы школ высшего спортивного мастерства от 2 июня 1969 года // Ф. Р. 2004, оп. 2, спр. 2 (Постановления Коллегии Министерства просвещения СССР и Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР), арк. 12 – 14.

Нимич А.Н.

ИСТОРИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НА ПРИМЕРЕ ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИХ СПОРТИВНЫХ ШКОЛ В НАЧАЛЕ 70- Х ГГ. XX СТ.

Статья посвящена истории становления и развития деятельности внешкольных учебных заведений спортивного направления. Данная статья раскрывает деятельность внешкольных учебных заведений на примере детско-юношеских спортивных школ в начале 70-х годов XX ст. Отдельным направлением освещены особенности организации воспитательной и спортивной работы, нормативно-правовой базы и т.д. во внешкольных учебных заведениях обозначенного периода.

Ключевые слова: детско-юношеская спортивная школа, учебная группа, комплектование, педагогический совет, тренер-преподаватель.

Nimych A.N.

HISTORY ACTIVITIES SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS, FOR EXAMPLE CHILD AND YOUTH SPORTS SCHOOL IN THE EARLY 70 'S OF THE TWENTIETH CENTURY

The article is devoted to the history of the school educational institutions' formation and activities of the sports areas. This article reveals the extracurricular activities of educational institutions by the example of children's sports school in the early 70-th of the XX century. Another area of the article is the analysis of peculiarities of educational and sports activities, the regulatory framework, etc. in school educational institutions of appointed period.

Key words: children and youth sports school, educational group, acquisition, pedagogical council, trainer and teacher.

УДК 37.013

Сараєва О.В.

ТЕОРІЯ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ: ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ

У публікації здійснено історичну реконструкцію теоретичних розробок з проблематики дитячого колективу радянського періоду. На основі аналізу першоджерел автором висвітлено специфіку й тенденції становлення підходів О. Залужного, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Т. Коннікової, Л. Новікової, Л.Гордіна, В. Караковського, І.Іванова до вивчення окресленої проблематики.

Ключові слова: дитячий колектив, особистість, класифікація колективів.

Необхідність істотного прогресу у взаєминах між людьми в сім'ї, на виробництві, в навчальних закладах, подолання деформацій у духовному житті суспільства актуалізує потребу переосмислення ролі дитячого колективу у вихованні особистості.

Сучасна теорія і практика виховання підтверджують думку, що перспективним є розумне поєднання індивідуального як інтересу особистості та колективного як інтересу суспільства. Таке поєднання досягається шляхом реалізації принципу "виховання в колективі і через колектив", який сприяє формуванню в особистості вміння сприймати оточуючий світ крізь призму взаємодії з іншими людьми, взаємної відповідальності, розвитку відносин і поваги між людьми.